

УДК 336.764.1

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОНЯТТЯ «ОБОРОТНІ АКТИВИ» ЯК ОБ'ЄКТУ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

PECULIARITIES OF DEFINITION OF THE CONCEPT OF «CURRENT ASSETS» AS A STRATEGIC MANAGEMENT OBJECT

Стратійчук В.М.

аспірант кафедри економіки та фінансів підприємства,
Київський національний торговельно-економічний університет

Досліджено особливості виникнення поняття «оборотні активи» та обґрунтовано теоретичні основи визначення даного поняття. Виділено основні сутнісні характеристики оборотних активів підприємства. Запропоновано сутнісні ознаки поняття «оборотні активи» як об'єкту стратегічного управління. На основі наявних та запропонованих характеристик сформульовано визначення даного поняття.

Ключові слова: оборотні активи, оборотний капітал, дебіторська заборгованість, виробничі запаси, операційний цикл.

Исследованы особенности возникновения понятия «оборотные активы» и обоснованы теоретические основы определения данного понятия. Выделены основные существенные характеристики оборотных активов предприятия. Предложены существенные признаки понятия «оборотные активы» как объекта стратегического управления. На основе существующих и предлагаемых характеристик сформулировано определение данного понятия.

Ключевые слова: оборотные активы, оборотный капитал, дебиторская задолженность, производственные запасы, операционный цикл.

In the article are explored the peculiarities of the emergence of the concept of «current assets» and substantiated the theoretical foundations of the definition of this concept. Are highlighted the basic essential characteristics of the current assets of the enterprise. In article are offered the essential features of the concept of «current assets» as an object of strategic management. On the basis of existing and proposed characteristics is formulated the definition of this concept.

Key words: current assets, working capital, accounts receivable, production reserves, operating cycle.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Діяльність будь-якого підприємства нерозривно пов'язана з використанням фінансових ресурсів, ефективне застосування яких забезпечує успішне функціонування підприємства. Значне місце у структурі фінансових ресурсів підприємства займають оборотні активи, що визначають його ліквідність, фінансову стійкість та інвестиційну привабливість. Сучасні реалії функціонування підприємств, що характеризуються ринковими трансформаціями, мінливістю зовнішнього середовища, потребують довгострокового планування оборотних активів, що здійснюється на основі інструментів стратегічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженням особливостей визначення оборотних активів підприємств присвячено наукові праці низки вітчизняних та іноземних учених, таких як: М.І. Баканов, І.О. Бланк, Є.Р. Брігхем, Н.Ю. Брюховецька,

М.В. Володькіна, Н.О. Власова, Н.В. Ізмайлова, Єрмасова Н.Б., Ковальов В.В., Лахтіонова Л.А., Лігоненко Л.О., Мазаракі А.А., Омелянович Л.О., Павлова Л.М., Поддєрьогін А.М., Полторак А.С., Покропивний С.Ф., Райзберг Б.А., Ситник Г.В., Стоянова Є.С. Ушакова Н.М. тощо. Проте, враховуючи сучасні умови господарювання, доцільно розглядати дане поняття в контексті стратегічного управління.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Термін «оборотні активи» широко застосовується у вітчизняній та зарубіжній економічній літературі та трактується науковцями відповідно до умов функціонування підприємств в різні історичні періоди. Основним завданням сьогодні є адаптація даного поняття до сучасного економічного середовища, що характеризується ринковими трансформаціями, мінливістю зовнішніх умов господарювання підприємств.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є адаптація поняття

«оборотні активи» до сучасних умов господарювання та трактування його як об'єкту стратегічного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасній економічній та фінансовій термінології поняття «оборотні активи» досить широко трактується також іншими термінами, зокрема «оборотний капітал», «поточні активи», «оборотні фонди», «фонди обігу», «оборотні засоби» тощо. У вітчизняній нормативній та економічній літературі застосовується виключно поняття «оборотні активи», тому ми будемо акцентувати увагу саме на такому трактуванні.

З нашої точки зору, доцільно застосовувати саме термін «оборотні активи», адже оборотний капітал є фінансовою частиною формування оборотних активів, оборотні засоби – це матеріально-речова частина оборотних активів, фонди обігу теж становлять лише частку оборотних активів підприємства, що обслуговує процес руху товарів до споживача. Зважаючи на те, що дефініція «оборотні активи» є ширшою за інші вищезазначені, в подальшому ми будемо використовувати виключно термін «оборотні активи».

Виникнення терміну «оборотні активи» сучасні науковці пов'язують із представниками школи фізіократів. Уперше його використав засновник школи фізіократів Франсуа Кене в 1766 р. Проте в часи виникнення даного поняття його ототожнювали із терміном «оборотний капітал», описуючи роль капіталу, Ф. Кене поділив його на два види: «первинні» та «річні» аванси та назвав їх відповідно «основний» та «оборотний» капітал [1, с. 228].

Адам Сміт поділяв наукові погляди фізіократів стосовно капіталу, він також передбачав його розподіл на основний та оборотний. Під оборотним капіталом він розумів капітал купця, тобто запаси, грошові кошти, товар. У структурі оборотного капіталу А. Сміт виділяє грошові кошти, за допомогою яких здійснюється оборот інших частин оборотного капіталу, розподіл товарів між споживачами, використання запасів, матеріалів та напівфабрикатів у виробництві [1, с. 229].

Джеймс Міль розглядав оборотний капітал як частку капіталу, який після одноразового функціонування припиняє існування як капітал і вичерпує свою функцію у виробництві, постійно відтворюється завдяки продажу готових виробів, а потім постійно витрачається на купівлю сировини, матеріалів та заробітної плати, тобто не залишається у власників, а переходить із рук у руки [1, с. 229].

Опираючись на визначення вищезазначених учених, сучасні науковці трактують поняття «оборотні активи» з різних поглядів, сьогодні існує велика кількість дефініцій даного поняття, що свідчить про значну увагу сучасних науковців до зазначеної категорії. Для виділення

найбільш значущих сутнісних характеристик оборотних активів проаналізуємо поняття «оборотні активи» з погляду сучасних вітчизняних та іноземних науковців.

Найбільш вузьке визначення поняття «оборотні активи», на нашу думку, належить Б.А. Райзбергу, який у Сучасному економічному словнику визначає оборотні активи як «оборотні кошти підприємств, фірм, що відображаються в активі їх бухгалтерського балансу» [2]. У цьому понятті автор ідентифікує лише одну сутнісну характеристику – «відображення в активі бухгалтерського балансу». Дана характеристика, на нашу думку, є вірною. Проте недоліком зазначеного визначення є трактування поняття лише з урахуванням облікового аспекту. Доцільним було б його доповнити джерелами формування та способами використання оборотних активів.

Більш ширшим визначенням поняття «оборотні активи» є трактування М.В. Володькіної, яка визначає оборотні активи як «сукупність коштів, що забезпечують безперервний їх кругообіг» [3, с. 67].

Окрім розглянутих характеристик попереднього визначення, автор також виділяє такі ознаки: «сукупність коштів» та «забезпечення безперервного кругообігу коштів». На нашу думку, дані характеристики вірні, проте вони є загальними для досліджуваного поняття та недостатньо відображають його. Так, характеристика «сукупність коштів» не визначає джерела їх формування та структуру коштів. Наступна характеристика – «забезпечення безперервного кругообігу коштів» – безумовно, належить до даного поняття, проте вона є досить вузькою, адже не показує вектори використання коштів, механізм їх функціонування, а також показує лише монетарну форму оборотних активів.

Вітчизняна дослідниця Н.Б. Єрмасова характеризує поняття «оборотні активи» як «засоби, інвестовані підприємством у поточні операції під час кожного операційного циклу» [4].

Основними сутнісними характеристиками даного поняття є такі: «засоби, інвестовані підприємством в поточні операції» та «інвестування під час кожного операційного циклу». На нашу думку, зазначені ознаки належать до поняття «оборотні активи», проте мають низку недоліків. Перша сутнісна характеристика свідчить про інвестиційний характер оборотних активів, проте ми вважаємо, що таке трактування є недоцільним, адже воно більше належить до поняття «оборотний капітал», який визначається у сучасній економічній літературі як інвестиції в оборотні активи. Наступну ознаку, на нашу думку, доцільніше було б сформулювати з урахуванням використання активів під час одного операційного циклу.

Американські вчені Глен Арнольд та Кяран Уолш розглядають поняття оборотних активів як «сукупність коштів, що становить різницю між

поточними активами і поточними пасивами, яка характеризує рівень ліквідності короткострокової фінансової діяльності підприємства та є капіталом, що перебуває в обігу» [5].

Крім вищезазначених характеристик, ці автори виділяють такі: «різниця поточними активами і поточними пасивами», «характеристика рівня ліквідності короткострокової фінансової діяльності підприємства». Дані характеристики у цілому є вірними, проте ми вважаємо, що вони мають низку недоліків. Основним недоліком першої ознаки, на нашу думку, є характеристика поняття «оборотні активи» з погляду їх коригування з урахуванням поточних пасивів; ми вважаємо, що доцільніше було б розглядати це поняття з погляду джерел формування оборотних активів. Друга характеристика є доцільною у процесі трактування поняття «оборотні активи», проте ми вважаємо, що краще було б трактувати, що дана різниця «забезпечує діяльність підприємства», адже оборотні активи беруть участь не лише у фінансовій, а й інших видах діяльності підприємства.

А.М. Поддєрьогін визначає, що «оборотні активи являють собою частку майна підприємства, що втілена у матеріально-виробничих запасах, залишках грошових коштів, незакінчених розрахунках, фінансових вкладеннях (частина авансованого капіталу підприємства)» [6]. У цьому визначенні, крім розглянутих вище характеристик, автор ідентифікує таку: «Частка майна підприємства, що втілена у матеріально-виробничих запасах, залишках грошових коштів, незакінчених розрахунках фінансових вкладеннях». Ми погоджуємося з автором, адже поняття «оборотні активи» характеризується не лише сукупністю коштів, як трактували попередні автори, а й включає інші види матеріальних активів. Недоліком цього визначення, на нашу думку, є спрямування уваги автора лише на джерела формування оборотних активів та відсутність характеристик механізмів та напрямів їх використання.

У вітчизняному законодавстві, зокрема у Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», поняття «оборотні активи» трактується як «грошові кошти та їх еквіваленти, які не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу, або протягом двадцяти місяців із дати балансу» [7].

У цьому визначенні досить доцільно використовуються сутнісні характеристики, що доповнюють попередні трактування, такі як «грошові кошти та їх еквіваленти, які не обмежені у використанні», «призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу». Перша характеристика свідчить про необмеженість використання грошових коштів, що належать до оборотних активів підприємства, наступна ж – про часові рамки використання оборотних акти-

вів. Дані характеристики є взаємопов'язаними, адже необмеженість їх використання пояснюється тим, що в будь-якому разі визначена сума активів повинна бути використана протягом одного операційного циклу. Ми погоджуємося з даним документом і вважаємо, що зазначені ознаки характеризують поняття «оборотні активи», є вірними та доцільними.

Визначення оборотних активів І.О. Бланком, на нашу думку, точно та вірно характеризує сутність даного поняття та трактується як «сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточну виробничо-комерційну діяльність підприємства та повністю споживаються (змінюють свою форму) на протязі одного операційного циклу» [8, с. 275].

Сутнісними характеристиками даного поняття, що доповнюють попередні, є такі: «майнові цінності, що обслуговують поточну виробничо-комерційну діяльність підприємства» та «повністю споживаються (змінюють свою форму) на протязі одного операційного циклу». Ми погоджуємося з даними характеристиками, адже оборотні активи забезпечують поточну діяльність підприємства, до якої належать виробнича, фінансова та інвестиційна сфери поточної діяльності. Досить слушною є друга сутнісна ознака автора, в якій він трактує, що оборотні активи змінюють свою форму протягом операційного циклу, що характеризує рух оборотних активів у процесі функціонування.

Досить цікавою є думка Н.О. Власової стосовно трактування поняття «оборотні активи», яка визначає їх як «елемент ресурсного потенціалу, який контролюється підприємством та призначений для забезпечення безперервного, планомірного процесу господарської діяльності, споживається однократно для забезпечення певної економічної вигоди в майбутньому» [9, с. 10].

У своєму визначенні дослідниця до низки наявних характеристик додає ще такі: «елемент ресурсного потенціалу, що контролюється організацією», «елемент ресурсного потенціалу призначений для забезпечення безперервного, планомірного процесу господарської діяльності», «для забезпечення певної економічної вигоди в майбутньому».

З нашої точки зору, дані сутнісні характеристики доцільно вживати для визначення поняття «оборотні активи». Перша сутнісна характеристика описує основне джерело формування оборотних активів, тобто свідчить, що вони не існують ізольовано, а становлять частку ресурсного потенціалу підприємства. Наступна ознака, на нашу думку, є важливою, адже розглядає господарську діяльність підприємства як планомірний процес, який, власне, забезпечують оборотні активи. Дану сутнісну характеристику доповнює наступна, позитивною стороною якої є стратегічний аспект функціонування оборотних активів, що виражається в отриманні економічних вигод у майбутньому.

Варто приділити увагу визначенню А.С. Полторака, який трактує поняття «оборотні активи» як «сукупність фінансових та матеріальних активів, не обмежених у використанні, які обслуговують господарський процес та призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу або одного року з дати складання балансу та забезпечення безперервності виробничо-комерційного циклу» [10].

Крім усіх вищезазначених характеристик, автор ідентифікує ще таку ознаку, як «забезпечення безперервності виробничо-комерційного циклу». Ми погоджуємося з позицією автора й вважаємо, що ця характеристика є важливою для трактування поняття «оборотні активи» та слушно доповнює зазначені вище характеристики. Необхідність цієї ознаки пояснюється тим, що вона характеризує мету функціонування оборотних активів.

Досить цікавою є думка Н.В. Ізмайлової, яка економічну сутність оборотних активів убаचाє у «втілених у них грошових коштах, що повністю споживаються чи реалізуються впродовж одного виробничого циклу під час здійснення операційної фінансової та інвестиційної діяльності, що сприяє безперервності виробничо-комерційного циклу, а також дає змогу підтримувати достатній рівень ліквідності і прибутковості підприємства» [11, с. 8].

До виділених вище ознак автор відносить ще такі сутнісні характеристики даного поняття. Першою характеристикою є така: «Грошові кошти реалізуються під час здійснення операційної фінансової та інвестиційної діяльності». Ми погоджуємося з автором стосовно даного трактування, адже оборотні активи безпосередньо беруть участь у даних видах діяльності підприємства, проте таке трактування лише розширює дефініцію оборотних активів І.О. Бланка. Наступною характеристикою даного поняття є «підтримка достатнього рівня ліквідності й прибутковості підприємства». Дане трактування є доцільним, оскільки функціонування оборотних активів на підприємстві, їх кругообіг здійснюються для забезпечення достатнього рівня ліквідності та прибутковості підприємства.

Найбільш точним, на нашу думку, є трактування вітчизняних науковців А.А. Мазаракі, Л.О. Лігоненко, Н.М. Ушакової, які акцентують увагу на визначенні поняття оборотних активів торговельного підприємства. На їхню думку, оборотні активи торговельного підприємства – це «сукупність матеріальних та грошових цінностей (економічних ресурсів) підприємства, що знаходяться в постійному кругообігу, змінюють власну матеріальну форму на протязі одного операційного циклу, в повному обсязі переносять свою вартість на товари, які реалізує підприємство» [12, с. 524].

Дані автори, крім низки вищезазначених, ідентифікують ще одну сутнісну характеристику даного поняття – «перенесення вартості

на товари, які реалізує підприємство в повному обсязі». Ми вважаємо, що ця характеристика є вірною та слушно доповнює зазначені вище сутнісні характеристики і показує, що досліджувана частина активів підприємства повністю використовується під час реалізації товарів підприємством. Автори визначають сутність поняття «оборотні активи» з погляду їх функціонування, тобто участі в постійному кругообігу, що є цілком вірним та визначає аспект зміни матеріальної форми оборотних активів підприємства протягом операційного циклу.

Таким чином, сучасні науковці характеризують поняття «оборотні активи» такими позитивними сутнісними ознаками:

- частина майна підприємства, що втілена у матеріально-виробничих запасах, залишках грошових коштів, незакінчених розрахунках, фінансових вкладеннях;
- елемент ресурсного потенціалу, що контролюється організацією;
- грошові кошти, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу;
- елемент ресурсного потенціалу, призначений для забезпечення безперервного, планомірного процесу господарської діяльності;
- обслуговують поточну виробничо-комерційну діяльність підприємства;
- у повному обсязі переносять свою вартість на товари, які реалізує підприємство;
- функціонують для забезпечення певної економічної вигоди в майбутньому;
- працюють для підтримки достатнього рівня ліквідності й прибутковості підприємства.

Зазначені характеристики є доцільними для трактування поняття «оборотні активи». Проте сучасні умови господарювання вітчизняних підприємств вимагають адаптації даного поняття до змін, що відбуваються. Мінливість зовнішнього середовища, ринкові трансформації та нестабільна економічна ситуація в країні вимагають пошуку шляхів пристосування вітчизняних підприємств до нинішніх умов господарювання, тому ми пропонуємо включити до списку сутнісних характеристик поняття «оборотні активи» ще такі:

1. Частина стратегічного ресурсного потенціалу підприємства. Оскільки оборотні активи є функціональною частиною ресурсного потенціалу підприємства, тобто постійно обертаються для забезпечення економічних вигод підприємства, вони також займають важливе місце у структурі стратегічного потенціалу підприємства. Шведською консультативною компанією «Майсігма» було розроблено модель ефективної структури стратегічного потенціалу підприємства, в якій одне з основних місць посідають оборотні активи як основний індикатор забезпечення прибутковості підприємства завдяки здатності постійно обертатися [13]. На нашу думку, важливою характеристикою поняття «оборотні активи» як об'єкта стратегічного управління є їх

Рис. 1. Сутнісні характеристики поняття «оборотні активи» як об'єкта стратегічного управління

визначення як частини стратегічного потенціалу підприємства.

2. Спрямування функціонування оборотних активів на досягнення стратегічної цілі підприємства. Зважаючи на те, що стратегічне управління є одним із найбільш ефективних сучасних методів планування, розгляд поняття «оборотні активи» як об'єкта стратегічного управління дасть змогу спрямувати функціонування оборотних активів на забезпечення єдиної стратегічної цілі, що буде діяти на протязі багатьох операційних циклів і, таким чином, спрогнозувати можливі фінансові ризики в майбутньому та здійснити пошук способів їх подолання. Тобто ми спробуємо адаптувати поняття «оборотні активи», яке до цього часу використовувалося у короткостроковому функціонуванні, до умов довгострокового.

Найвагоміші сутнісні характеристики, що розкривають зміст категорії «оборотні активи», зображено на рис. 1

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сучасні умови функціонування підприємств характеризуються мінливістю зовнішнього середовища, що відображається у всіх напрямках діяльності вітчизняних підприємств. Поняття «оборотні активи» досі розглядалися науковцями з погляду поточного управління. Проте врахування сучасних умов господарювання потребує адаптації даного поняття до довгострокового планування, одним з основних інструментів якого є стратегічне управління, що дає змогу спрямувати поточне функціонування оборотних активів на досягнення довгострокових стратегічних цілей підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Семенюк Н.О. Историчні аспекти еволюції трактування поняття «оборотний капітал» в економічній теорії. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2012. Вип. 8(2). С. 227–231.
2. Сучасний економічний словник / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський, Е.Б. Стародубцева; 5-е вид., перероб. і доп. М.: ИНФРА-М, 2006. 495 с.
3. Володькіна М.В. Економіка промислового підприємства: навч. посіб. для ВНЗ. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 195 с.
4. Ермасова Н.Б., Ермасов С.В. Финансовый менеджмент: учеб. пособ.; 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юрайт, 2010.

5. Уолш К. Ключевые показатели менеджмента. М.: Дело, 2000. С. 47.
6. Фінанси підприємств: підручник / За ред. проф. А.М. Поддєрьогіна; 3-є вид., перероб. та доп. К.: КНЕУ, 2000. 460 с.
7. Національне положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» поточна редакція, редакція від 14.03.2017.
8. Бланк І.О. Основи фінансового менеджменту: у 2-х т. Т. 1; 3-є вид., перероб. і доп. М.: Омега-Л, 2011. 656 с.
9. Бухгалтерський словник / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. Житомир: Рута, 2001. 224 с.
10. Полторак А.С. Визначення сутності оборотних активів: сучасні науково-методологічні підходи. Ефективна економіка. 2013. № 7.
11. Ізмайлова Н.В. Управління оборотними активами підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. К., 2009. 20 с.
12. Економіка торговельного підприємства: підручник для студ. вищих навч. закл. / А.А. Мазаракі та ін.; ред. Н.М. Ушакова. К.: Хрещатик, 1999. 798 с.
13. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підручник; 2-е вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2004. 699 с.
14. Бланк І.А. Управление активами. К.: Ника-Центр, 2000. 720 с.